

Минало, настояще и бъдеще на Хербариума на Софийския Университет (SO)

Асенов, А*, Стойнева, М**, Димитров, Д. ***

*; ** *University of Sofia, Faculty of Biology, Department of Botany,
8 Dragan Tzankov blvd., Sofia - 1164, Bulgaria, *asenasenov71@yahoo.com*

*** *National Nature-History museum, Sofia, Bulgaria*

Abstract

Asenov, A., Stoyneva, M. & Dimitrov D. 2011

Past, present and future of the Herbarium of The Sofia University (SO): In Reports of VII National conference of Botany, Sofia, 29-30 September 2011, 367-372

The present paper follows the history of the Herbarium of the Sofia University “St Kliment Ohridski” (SO) since its creation in 1891 till nowadays and enlists its curators and collections. Recent data on the renovation of the infrastructure are provided and future activities and perspectives are outlined. One of the most important among them is the forthcoming digitization of the type collections, which will be followed by complete digitalization of the materials.

Key words: Botany, Collections, Curators, Herbarium, CEBDER

Основите на хербарийното дело в България се поставят през 1891 г. от първия професор по ботаника Стефан Георгиев (Фиг. 1) с откриването на Ботаническият институт при Физико-Математическия факултет на Висшето училище в София (настоящия Софийски Университет “Св. Климент Охридски”). Проф. Ст. Георгиев не пести сили и лично време, събира усилено растения от трудно достъпни райони, често изложен на екстремни условия, което е причина и за ранната му смърт. Той си отива през 1900 г., на 41 години, след влошаване на заболяването си от туберкулоза в резултат на работата му сред Бургаските блата, изцяло и единствено отдаден на ботаниката. През краткия си живот, Стефан Георгиев успява да събере около 20 000 растения от страната и обменя с хербариуми от Европа голям брой хербарни материали, занимава се също така усилено и с преподавателска дейност. В същото време се закупуват и сбирки от изтъкнати чуждестранни ботаници (Велчев 1994). Това е ценен сравнителен материал за онова време, когато още не е била издадена флората на България. Тя излиза значително по-късно, през 1924-1925 г., а нейни автори са Н. Стоянов и Б. Стефанов. Проф. Георгиев, със 16 препарата поставя началото и на първата водораслова сбирка от България, която е разработена впоследствие от неговия приемник проф. Стефан Петков (Темнискова & Стойнева, под печат).

Незаменим помощник на проф. Ст. Георгиев в събирането на ботанически образци е неговият първи асистент – Димчо Михайлов, постъпил на работа по негова покана през 1895 г., но работил твърде кратко – само в продължение на една година (Велчев 1994; Станев 2010)

През 1898 г. на работа в Ботаническият институт по покана на проф. Ст. Георгиев като асистент постъпва току-що завършилият Висшето училище (днешния Софийски Университет) талантлив и многообещаващ младеж – Сава Казанджиев. Той работи усилено, събира първите материали от лишеи и с единствената си лично написана статия (Казанджиев 1900) поставя основите на лихенологията у нас. Но при едно събиране на материали от Витоша, се разболява сериозно, развива туберкулоза и през 1901 г. умира едва на 24 годишна възраст (Станев 2008). Негов заместник става Иван Нейчев, който през периода 1901-1906 г. събира и определя растения от страната, попълвайки сбирката на Ботаническият институт с нови образци (Kožuharov 1994; Станев 2010).

През 1913 г. по настояване и със съдействието на тогавашния ръководител на Института по Ботаника при Физико-Математическия факултет – проф. Стефан Петков, за кустос на сбирката е назначен младият Н. Стоянов, впоследствие станал професор и ръководител на Катедрата по ботаника. Длъжността *кустос* той заема до 1918 г. През същия период и до 1936 г. самият проф. Ст. Петков попълва колекцията с многобройни образци от т.нар. низши растения (водорасли, гъби и лишеи) и с интересни екземпляри от висши растения. След Н. Стоянов, през периода 1920-1921 гг., отново по покана на проф. Ст. Петков, длъжността кустос се поема от Борис Стефанов, впоследствие асистент, също станал професор и от 1945 г. ръководител на Катедрата по частно лесовъдство към Лесовъдния факултет на Софийския университет (Станев 2010).

Голям принос за попълването на Хербариума има тогавашният асистент и бъдещ академик Даки Йорданов, а също така и младият асистент и бъдещ професор Борис Китанов (Велчев 1994). През 1923 г. Д. Йорданов постъпва като асистент по ботаника във Физико-математическия факултет на университета по покана на проф. Ст. Петков (на мястото на Н. Стоянов, който се е хабилитирал като доцент и поема катедрата по земеделска ботаника в новооткрития Агрономически факултет на университета – Станев 2008) и в свободното от занятия време попълва сбирката с около 20 000 хербарни листа от страната и Балканите. Б. Китанов постъпва на работа през 1942 г. като асистент по ботаника във Физико-математическия факултет на университета при проф. Н. Стоянов (който оглавява катедрата, наречена тогава Катедра по специална ботаника и преименувана по негова инициатива в Катедра по систематика на растенията и растителна география, след пенсионирането на проф. Ст. Петков през 1936 г). Освен от България, той събира голяма сбирка от Македония (където работи през периода 1945-1948 г. като ръководител на катедрата по ботаника, която самият той основава), Гърция, Албания, Корея и Китай, а впоследствие дарява на Хербариума на Софийския Университет и своята лична сбирка (6 447 хербарни листа) от Куба.

През периода 1923-1943 гг. кустос-асистент е Атанас Попниколов, допринесъл изключително много за попълването на лишейните сбирки и един от авторите на лишейната флора на България (Попниколов & Железова 1964). А. Попниколов постъпва на работа в Ботаническият институт по покана на проф. Ст. Петков именно с оглед на развитието на лихенологията след ранната смърт на Сава Казанджиев (Темнискова & Стойнева, под печат).

През периода 1936-1970 гг. много материали са внесени в Хербариума от тогавашните асистенти Асен Янев, Стою Вълев и Иван Пенев, а до 1960 г. в него са внесени около 20 000 образци на мъховем събрани и обработени от проф. Никола Арнаудов (Kožuharov 1994).

След 1943-1945 гг. званието *кустос* е заменено с *куратор*. След 2001 г. обаче, абсолютно недалновидно, длъжността *куратор* е напълно премахната и заменена с понижшата длъжност *специалист-биолог*. Куратори на Хербариума последователно са Цанимира Дражева, Николай Виходцевски, Вилхелм Ваков, Димитър Димитров, Спас Попов, Стоян Стоянов и понастоящем, от 2004 г. насам - Асен Асенов. Неоченима е ролята на Н. Виходцевски за развитието на Хербариума на Софийския университет. Материалите събрани лично и внесени от него, както и обработените стари образци на професорите и асистентите, работили преди него, и досега правят впечатление с прецизната си изработка и с акуратните си красиви надписи. Н. Виходцевски си отиде тихо и скромно, както бе живял, на 14 март 1995 г. и остава да се надяваме, че неговото дело и достоен живот ще бъдат описани в бъдещите историографски книги по ботаника.

Понастоящем Хербариумът на Софийския университет (SO) се помещава в зала 360 на Биологическия факултет и съдържа 106 700 хербарни листа от България и от чужбина, тематични колекции и собствена библиотека. До 1994 г. хербариумът е съдържал 100 000 листа (Kožuharov 1994), но според куратора по това време Д. Димитров тази цифра е неточна. Тя е достигната едва през 2000 г. Материали в него, по традиция, се внасят постоянно от

кураторите, преподавателите на Катедрата по ботаника, от нейните студенти-магистри и докторанти. Хербариумът съдържа специализирана, отделна сбирка от Азия, включваща 1400 хербарни листа със 714 таксона, събрани от Китай, Корея, Виетнам и Монголия. Друга отделна колекция е тази от Куба, представена с 6 447 хербарни листа и 2 094 таксона, 24 типови материала, 9 кутии с дубликати и депо. От Европа в Хербариума се пази интересна антикварна колекция *Gramina Hungarica* от 7 папки с много добре изработени през 1905 от А. von Degen хербарни материали на житните растения от Унгария. Има значителен брой материали на възраст 150 години. Първият официално номериран с инвентарен номер материал е на *Ophioglossum vulgatum* L (№ 00000, Фиг. 2). Типовата колекция е много важна част от сбирката. Тя съдържа 139 автентични типови материали: 1 от Албания, 34 от България, 70 от Гърция, 24 от Куба, 9 от Македония и 1 от Турция. Хербариумът има и Дубликатна колекция за обмен с други хербариуми и както и Депо. Специална сбирка има и на изчезналите от България растения. Освен сбирките с висши растения, хербариумът съдържа алгологична, лихенологична и микологична колекция (част от които се помещават в зала 361 на Биологическия факултет, където в момента е разположена и живата колекция от водораслови култури ACUS – Узунов и др. 2011).

Хербариумът на Софийският Университет (SO) е лицензиран и е включен в международния каталог на хербариумите в света INDEX Herbariorum. Той участва в международната програма за обмен на материали с други хербариуми по света и се посещава от учени от цял свят и сродни научни звена в България.

До 01.2010 сбирката се съхраняваше в дървени шкафове. Мястото беше недостатъчно и не позволяваше разширяване (Фиг. 3, 4), част от кутиите се налагаше да се трупат извън шкафовете.

През 2010 г. е извършен основен ремонт на залата (Стойнева 2011), като старите дървени шкафове са сменени с нови модерни метални шкафове на релси – т. нар. колектори (Фиг. 5, 6). Освен че са пожароустойчиви, те се събират по релсите и така позволяват на ограничена площ да има повече шкафове и материали, с което обемът на полезната площ се увеличава с около 50%. Този ремонт е осъществен с помощта на проект SEBDER (Фонд Научни Изследвания към МОНТ - проект Д002-15/2009: “Изграждане на национален център за върхови научни постижения в областта на биоразнообразието и екосистемните изследвания”). По същия проект е закупен фризер за обезпаразитяване на растенията, лаптоп и е осигурена специализация за 31 дни в други Хербариуми в Европа за куратора. Втората част на проекта, която се реализира в момента, ще осигури дигитализация първоначално на Типовата колекция със снимки на всички материали, а впоследствие и на останалата част от сбирката. Създадени са 10 удобни работни места и е осигурен достъп до интернет на 8 от десетте места. Предстои решаването на някои кадрови, финансови и материално-технически проблеми, но уверено може да кажем, че с обновената база, с дигитализацията, с новата техника, Хербариумът на Софийския Университет (SO) се превърна в един модерен, съвременен хербариум. Той ще продължава да служи като основна научна база за изучаването на растителното богатство на България и за обмен на научни материали.

Благодарности

Цялостното развитие на Хербариума не би било възможно без ентузиазма и всеотдайността на цяла плеяда ботаници от различни поколения, и най-вече, на неговите куратори (кустоси). На всички тях дължим огромна благодарност. Специално трябва да отбележим личната ангажираност с модернизирването на Хербариума на ръководителя на проекта **SEBDER** – проф. д-р Б. Георгиев, по чиято покана Биологически факултет (БФ) стана член на консорциума на проекта и пълната подкрепа, която получихме при ремонта от Деканското ръководство на БФ в лицето на декана доц. д-р Б. Галуцов и зам.- деканите проф. Я. Топалова, доц. д-р М. Оджакова и доц. д-р Н. Цанова. Благодарим на колежата гл.ас. д-р Б. Узунов, който заедно с настоящия куратор А. Асенов (един от авторите на тази статия) изнесоха цялата тежест на ремонта, пренасянето и

запазването на всички материали от фонда на хербариума, както и на фирма *Кулев* в лицето на нейните служители и специално на инж. В. Кулев и инж. А. Динев за изключителната им съпричастност и частично спонсорство на ремонта. Специална благодарност изказваме на колегата си от ИБЕИ-БАН ас. Ст. Стоянов за ценните съвети, които ни даде в началните етапи на работата по модернизацията на Хербариума.

Литература

- Велчев, В.**, 1994. Едно столетие Катедра “Ботаника” в Софийския университет “Св. Климент Охридски”. - Год. СУ “Св. Климент Охридски”, Биол. Фак., **85**: 7-34.
- Казанджиев, С.** 1900/1. Лишейната флора на България. София
- Попниколов, А. & Железова, Б.** 1964. Определител на лишейите в България. Наука и Изкуство, София
- Станев, С.** Малко познати имена от българската ботаника. Акад. изд. “Проф. М. Дринов” и изд. “Пенсофт”, София.
- Станев, Ст.** 2008. Първостроители на българската ботаника. История на Ботаниката в България. Университетско Издателство “Паисий Хилендарски”, Пловдив.
- Станев, Ст.** 2010. История на Ботаниката в България. Университетско Издателство “Паисий Хилендарски”, Пловдив.
- Стойнева, М.** 2011. Катедрата по ботаника. VII национална конференция по ботаника, 29-30 09.2011, София
- Стоянов, Н. & Стефанов, Б.**, 1924-1925. Флора на България. Т. **1** и **2**. Архиви на Министерството на земеделието и държавните имоти, София.
- Темнискова, Д. & Стойнева, М.** Проф. Стефан Петков – радетел за родната природа. Издателство на СУ “Св. Климент Охридски”, София. (под печат)
- Узунов, Б.** VII национална конференция по ботаника, 29-30 09.2011, София.
- Kožuharov, St. 1994. The Herbaria of Bulgaria. Год. СУ “Св. Климент Охридски”, Биол. Фак., **85**: 189-192.

Списък на фигурите

- Фиг. 1. Проф. Стефан Георгиев
- Фиг. 2. Първият официален хербариен лист – № 000001
- Фиг. 3-4. Част от общ вид на Хербариума, оборудван с дървени шкафове, до 01.2010 г.
- Фиг. 5-6. Част от общ вид на Хербариума, оборудван с метални шкафове, след реконструкцията през 2010 г.

Фиг. 1

Фиг. 2

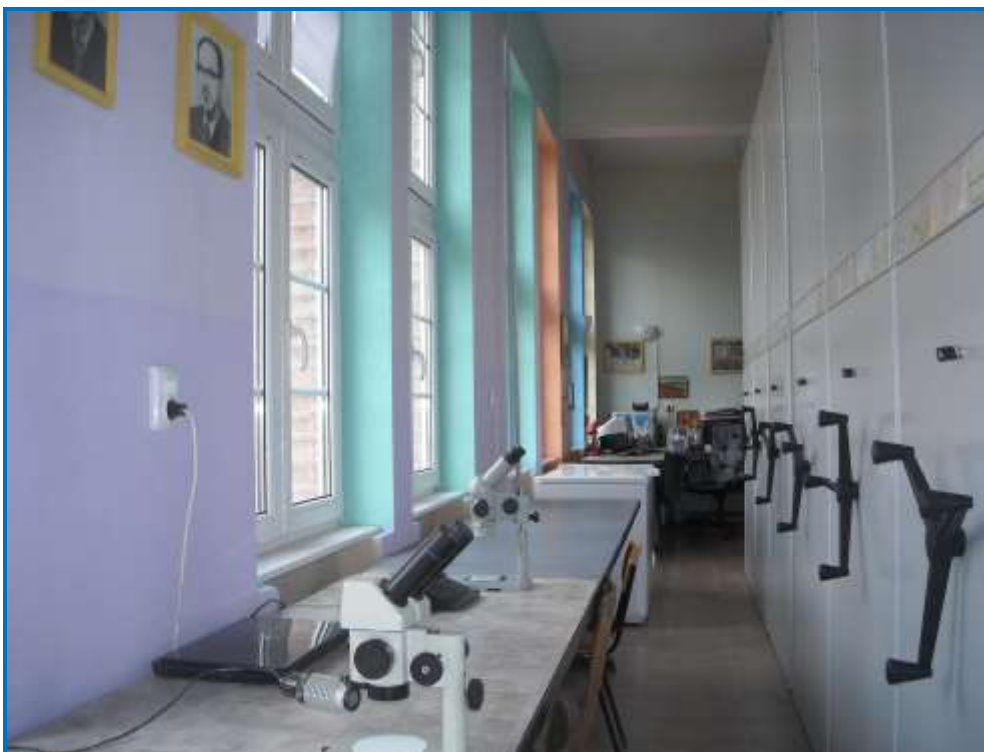
Фиг. 3

Фиг. 4

Фиг. 5

Фиг. 6